

nosti 1965), ki so jo v izvlečkih objavili v reviji *Plamen* (1965, št. 6), bosta knjižno izdala Kafkov biograf Klaus Wagenbach in redaktor Državne založbe v Pragi, Josef Čermák, izšla bo najbrž v New Yorku. Zdaj urejajo tudi že drugotno korespondenco, to je tisto, kjer je govora o Kafki (pisma med Kafkovo materjo in njeno hčerko, pisma, ki sta jih pisala Kafkova prijateljica Dora Dýmant in zdravnik dr. Klopstock Kafkovi materi). Razen tega pripravljajo (v sodelovanju z Leošem Housko) seznam češkoslovaške bibliografije o F. Kafki.

Menim, da so referati na kafkovski konferenci najbolj tehten rezultat prizadevanj za novo podobo F. Kafke (izvleček glavnih referatov sem objavil v *Sodobnosti* 1965). Ti referati in debatni prispevki (35) so zdaj izšli v zborniku »*Franz Kafka. Liblická konference 1965*« (Nakladatelství ČS Akademie věd 1965, str. 292 — 27 slik — Kčs 26, 50). V njih je Kafka obravnavan iz literarnozgodovinskih, estetskih, metodoloških, socioloških, filozofskih, kulturno-političnih in bibliografskih vidikov, s čimer so dane nove smernice za marksistično vrednotenje Kafkovega dela. Ker so v referatih načeti tudi problemi marksistične definicije realizma in dekadence, vprašanje emocionalne in racionalne interpretacijske metode, vprašanje odtujitve ipd., ima zbornik tudi širšo pomembnost. Zdaj ga prevajajo v nemški jezik, izšel bo najbrž pri Rowohlt Verlagu v Hamburgu, pripravljajo pa še prevode v druge evropske jezike.

Referenti na konferenci so priznali, da marksistična kafkologija zaostaja za meščansko, zdaj pa jo s hitrimi koraki dohiteva. Vse kaže, da jo bodo Čehi dohiteli — prvi.

Dušan Ludvík

MED KNJIGAMI

DVE PARTIZANSKI KNJIGI. Mladinski roman Mitje Vošnjaka *Onkraj ceste se spet pričinja življenje** je značilen primer zvodenelega teksta s partizansko tematiko. Niti po vsebini, ki je preveč razvlečena in dolgočasna, in niti po obliki bi ne mogli soditi, da je to delo, ki bi naj pritegnilo mladega bralca in ga seznanilo z resničnimi napori in prizadevanji mladine med NOB. Popolnoma odveč je tudi pripomba na koncu knjige: »dogodki so takšni, kot so bili v resnici, le nekaj zgoščeni...« — knjiga nas kljub temu ne prepriča.

Avtor se je izogibal deskripcije, skoraj vsa zgodba sloni na dialogih med delegati, ki se vračajo s kongresa jugoslovske mladine v Bosni. Fiktivne fabule skoraj ni, v knjigi je zajet le del naporne poti, ob čemer pa naj bi delegati pokazali tudi svoj pravi partizanski duh, izklesali naj bi se njihovi pravi značaji. Redke osebe v knjigi je avtorju sicer uspelo orisati nekoliko v globino, večina pa nam na koncu še vedno ostane tako megljena in neizrazita kot ob začetku. Seznanimo se z njihovimi imeni, osnovnimi nagibi, ki so jih privedli v partizane, in nič več. Še ljubezen je opisana tako mladostno aktivistično, da v njej ne moremo iskati pravega čustva.

Dinamike, akcij, ki bi bralca pritegnile, da bi knjigo prebral do konca, skoraj ni. Pripoved se razvija premočrtno, osnovna linija le rahlo vzvalovi potem pa se spet, brez resnejših posledic za udeležence pohoda, poleže. Ne

* Mitja Vošnjak: *Onkraj ceste se spet pričinja življenje*. Založba Mladinska knjiga, knjižnica NOB, 1963.

zanikamo, da bi podrobnejša analiza knjige ne našla v njej drobcev, za katerimi bi morda zaslutili plamenček, ki bi nas pogrel. Vemo pa, da nas knjiga taka, kakršna je v celoti, pusti hladne in neprizadete.

Res, ne želimo, da bi naša književnost z narodnoosvobodilno tematiko, posebno še tista z ambicijami, da bi v resnici bila dokumentarna, realna dejstva potvarjala in ustvarjala literaturo komercialnega značaja. Ne, nikakor. Ne želimo pa si tudi partizanskih knjig za vsako ceno. Prepričani smo, da snovi, zanimive tako za mlajšega kakor tudi za odraslega bralca, ne bo še kmalu zmanjkalo. Treba pa je zanimive teme, sloneče na resničnih dogodkih, spretno obdelati in pri tem ne zanemarjati niti idejne niti estetske strani. Koliko partizanskih knjig iz preteklega obdobja je samo zaradi takih pomanjkljivosti že prešlo v pozabo!

Predstavimo še drugo knjigo, ki pa le deloma sodi v okvir knjig s partizansko tematiko. *Sence pod Matajurjem** Stanke Vilharjeve se lotevajo v naši literaturi manj obravnavanega in manj znanega sveta — Beneške Slovenije. V knjigi je zajet čas od nekaj let pred drugo svetovno vojno pa do konca vojne. V naši književnosti je bilo doslej poznano le eno delo, ki je opisovalo naše ljudi na tej strani meje — Bevkov Kaplan Martin Čedermac. Če se nam ponudi rahla primerjava med obema knjigama, sicer zlahka doženemo, da pričujoča knjiga Bevkove po teži in globini ne dosega, kljub temu pa jo lahko ocenimo in obravnavamo kot delo z resnimi literarnimi ambicijami. Avtorica je s poznavanjem ljudi in dogodkov v Beneški Sloveniji napisala zanimivo delo, ki je hkrati dokument časa in pričevanje o ljudeh, o njihovih osebnih problemih in njihovem boju za priznanje nacionalnih pravic.

Čas pred drugo svetovno vojno je bilo obdobje množičnega izseljevanja Beneških Slovencev. Borna zemlja ni mogla več zadrževati mladih ljudi, ki so svoje moči razsipavali po belgijskih in francoskih rudnikih in se bolni, izčrpani vračali v hiše svojih staršev pod Matajurjem. Mnogi se niso več vrnili, tujina jih je zadržala. Dekleta so iskala služka bliže, služile so kot služkinje v mestu, ki jih je pogosto znalo samo izkoriščati, jemati jim čast, dajati pa malo. V takem vzdušju je tudi Slovence zahodno od Soče zatekla vojna. Domov so prihajale karte s pozdravi vojakov iz Abesinije, Albanije ali drugih italijanskih bojišč. Tisti, ki so ostali doma in se kakorkoli izognili vpoklicu v italijansko vojsko, so se kmalu povezali s partizanskim gibanjem, z gibanjem, ki je hotelo osvoboditi izpod tujega jarma vse Slovence. Ni jim bilo žal žrtev in pomoči. Zato pa je bilo tem huje ob koncu vojne. Namesto slovenske zavstave so morali izobesiti spet italijansko.

Pisateljica obvlada situacije, dogodke opisuje objektivno, s skoraj epsko širino, njeni ljudje so nam blizu. Najboljši je lik služkinje Tončke, ki je najprej služila pri bogatih ljudeh v mestu, potem pa se ponižala in osramočena vrnila v domačo vas z otrokom, ki je bil spočet proti njeni volji. Ob njej je dobro orisan tudi Tonac, krepak fant, ki se takoj pridruži partizanom, razume Tonko in se kljub njeni nesreči z njo civilno poroči. Nekatero druge osebe so se avtorici posrečile le v detajlih, jasnega prereza njihovih značajev pa nam kljub resnim prizadevanjem ni znala podati. Vključila jih je v celotno okolje, združila s splošnimi problemi in nam jih prikazala kot členke organiziranih prizadevanj po narodni osvoboditvi.

* Stanke Vilhar: *Sence pod Matajurjem*, Lipa, Koper 1963.

Čeprav so *Sence pod Matajurjem* prvo obsežnejše literarno delo Stanke Vilharjeve, so že prešle golo informativno opisnost. *Sence pod Matajurjem* so zanimiv kolektivni roman s snovjo, ki je v slovenski književnosti še vse premalo obdelana, prispevek pa je knjiga tudi kot delo, ki naj pomaga pri čimbolj vsestranski osvetlitvi našega narodnoosvobodilnega boja.

Jože Prešeren

VLADO SCHMIDT, ZGODOVINA ŠOLSTVA IN PEDAGOGIKE NA SLOVENSKEM. Zgodovina slovenskega šolstva je bila do nedavnega dokaj neraziskano področje. Šele Vlado Schmidt se je pred leti sistematično lotil tega dela in prvi sad njegovega raziskovanja je bila knjiga *Pedagoško delo protestantov na Slovenskem v XVI. stoletju*. S pričujočim delom *Zgodovina šolstva in pedagogike na Slovenskem** pa je skušal podati pregled in analizo šolstva v širšem časovnem območju z zaključnimi sintezami posameznih obdobj ozioroma zgodovinskih akcij.

Pisec sistematično odkriva razvoj slovenskega šolstva in pedagogike od naselitve do konca prosvetljenske dobe. Pri tem skuša razrešiti zlasti troje vprašanj: prvič, kaj je vsaka doba oziroma šolska akcija prinesla novega v našem šolskem ter pedagoškem razvoju, drugič, koliko so posamezni zgodovinski pobudniki, ki so vplivali na izobraževanje mladega rodu, upoštevali demokratični princip splošnega, se pravi osnovnega šolanja, in tretjič, kolikšen delež je imela v šolah tudi slovenščina kot jezik spodnje družbene plasti. Avtor dokazuje, da je vse do terezijansko-jožefinskih šolskih reform le protestantska akcija v drugi polovici 16. stoletja upoštevala potrebo po pismenosti nižjega sloja, to je kmečkih tlačanov in revščine v mestih, in da je to gibanje spričo težnje, naj vsak vernik bere Sveto pismo v svojem jeziku, najbolj načrtno širilo sposobnost branja in pisanja v domačem jeziku. Protireformacija ni nadaljevala te pozitivne tradicije protestantov, še posebej pa se Schmidt ustavlja ob tistih zgodovinskih momentih, ki pričajo o tem, da je katolištvo hotelo obdržati kmečke množice v nepismenosti ter da so šolska prizadevanja katolištva služila predvsem izobraževanju duhovniškega naraščaja, ne pa izobraževanju množice. Vse te stvari so dokaj znane, Schmidt jih je le še podprl s konkretnimi argumenti. Navzlic temu pa pisanje na mnogih mestih napravlja vtis, kakor da je avtor zbiral material z osebnega idejnega vidika, da so mu bile torej glavno vodilo pri razpravljanju in sklepih lastne ideološke predpostavke in šele v drugi vrsti objektivne zgodovinske razmere. A to je vendarle samo vtis. Avtorju je vsekakor uspelo prepričati nas, da je oficialna cerkev vseskozi, še posebej pa v dobi jezuitske verske nestrpnosti od reformacije dalje zavestno ignorirala potrebo po splošnem izobraževanju, medtem ko so protestanti ta pedagoški demokratizem zavestno pospeševali.

Velik del Schmidtove knjige zavzemajo poglavja o šolskih razmerah na Slovenskem v zvezi s terezijansko-jožefinskimi reformami v drugi polovici 18. stoletja. V tej dobi so na naših tleh prvič nastajale šole na državno pobudo. Zanimivo je pri tem, da je država najprej mislila na strokovno šolstvo, saj je

* Vlado Schmidt, *Zgodovina šolstva in pedagogike na Slovenskem*, izdala Državna založba Slovenije leta 1963, opremil Marijan Sežun.